

УДК 352

Термінологічний аналіз понять «громадянське суспільство» та «територіальна громада»

О.С. КОНДРАТИНСЬКИЙ

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президенті України,
м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: kondratinsky@gmail.com

Авторське резюме

У статті розглянуто сутність понять: громадянське суспільство та територіальна громада в контексті реформування державного управління та впровадження нових підходів до управління місцевим розвитком.

На думку автора, базою для позитивних соціально-політичних перетворень в країні має стати громадянське суспільство на рівні новостворених спроможних об'єднаних територіальних громад, тому розглянуті та проаналізовані різноманітні наукові підходи до трактування термінів «громадянське суспільство» та «територіальна громада» в контексті демократичних перетворень публічного управління в Україні.

Чим більш розвинутим є громадянське суспільство, тим легше громадянам захищати свої інтереси, тим більшими є їхні можливості щодо самореалізації в різних сферах суспільного життя і тим меншою є небезпека узурпації влади тими чи іншими її органами або окремими особами. Відстоюючи матеріальну й духовну незалежність людини від держави, домагаючись правової гарантії такої незалежності захисту приватних і суспільних інтересів людей, громадянське суспільство активно сприяє демократичним процесам, під час яких формується компетентне громадянське середовище.

Нові підходи до управління породжують збільшення суб'єктів вироблення політик, стимулюючи залучення громадянського суспільства та бізнесу. Але процеси формування компетентного громадянського суспільства на локальному рівні залишаються малодослідженими та потребують ґрунтовного наукового аналізу для формування нових інтенсивних механізмів впливу на розвиток громадянського суспільства.

Ключові слова: демократія, суспільство, влада, громадянське суспільство, територіальна громада, управління місцевим розвитком, компетентність.

Terminological analysis of terms «civil society» and «local community»

KONDRATINSKII OLEKSANDR SERHIYOVYCH

Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National
academy of public administration, office of the President of Ukraine,
Dnipropetrovsk, Ukraine, E-mail: kondratinsky@gmail.com

Abstract

The article discusses the concepts of civil society, local community. Considered and analyzed various scientific approaches to the interpretation of the term «civil society» and «local community» in the context of public administration reform and introduction of new approaches to the management of local development.

According to the author, the basis for positive social and political change in the country should be at the level of civil society capable of newly incorporated local communities, as reviewed and analyzed various scientific approaches to the interpretation of the term «civil society» and «local community», in the context of democratic transformation of public administration in Ukraine.

The more developed is civil society, the easier for citizens to defend their interests,

© О.С. Кондратинський, 2015

the greater their possibilities of self-realization in various spheres of public life and the less danger of usurpation of power by its bodies or individuals. Defending material and spiritual independence of man from the state, ensuring legal guarantees of such independence protection of private and public interests of the people, civil society actively promotes the democratic process, during which a competent civil environment is formed.

New approaches to generate an increase in business administration develop policies encouraging the involvement of civil society and business. However, the process of forming competent civil society at the local level remain little studied and require a thorough scientific analysis for intensive development of new mechanisms to influence the development of civil society.

Keywords: democracy, society, government, civil society, local community, management of local development, competence.

Постановка проблеми. Неефективність та корумпованість державної влади в Україні постійно породжує нові революційні хвилі, в першу чергу, з боку громадянського суспільства. Єдиним правильним рішенням для майбутнього нашої країни є реформування системи державного управління. Стає очевидним необхідність переходу системи державного управління від монополії у визначенні політик до системи демократичного врядування на засадах партнерства влади, громадянського суспільства та бізнесу, однак цьому перешкоджає комплекс проблем, які формувалися на території України десятиріччями. У широкому розумінні демократія – це влада народу – людей, як громадян власне сформованого суспільства. У будь-якому випадку влада народу наштовкується або на опір державної влади, або ж взаємодіє з нею. Зрозуміло, кожен громадянин зацікавлений в утвердженні демократії і свободи. Зрозумілим є й те, що для цього він має об'єднати свої зусилля щодо їх досягнення з іншими громадянами. Таке об'єднання й утверджується як «громадянське суспільство» — як механізм і засіб волевиявлення активності громадян в реалізації власних прав і свобод, наближення демократичного майбутнього. Дослідження означеного процесу має глибокий сенс: воно формує теоретичне підґрунтя, чим забезпечує цілеспрямованість і системність соціальних трансформацій, убезпечує від можливих похибок і суб'єктивних викривлень.

Вже зроблено перший крок до формування нової демократичної системи державного управління України — створені умови для формування спроможних об'єднаних територіальних громад, але

цей процес надзвичайно об'ємний та довготривалий. Юридично сформовані нові адміністративні одиниці мають пройти довгий шлях щоб оволодіти всіма ознаками територіальної громади. Задля збереження державності України ці процеси необхідно максимально пришвидшити та зробити комфортними, як для представників влади так і для громадськості.

Отже, на думку автора, базою для позитивних соціально-політичних перетворень в країні має стати громадянське суспільство на рівні новостворених спроможних об'єднаних територіальних громад, тому, в першу чергу, потребують наукового дослідження два базові поняття: «громадянське суспільство» та «територіальна громада» в контексті демократичних перетворень публічного управління в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Фундаментальний теоретичний аналіз понятійного апарату державного управління здійснили Бакуменко В.Д., Вакуленко В.М, Говоруха В.В, Грицяк І.А, Загорський В.С., Іжа М.М., Ковбасюк Ю. В., Лебединська О.Ю., Овчарук О. В., Орлатий М.К., Попов С.А., Рудік О.М., Серьогін С.М., Сурмін Ю. П., Трощинський В. П. та ін..

Дослідження окремих проблем щодо оптимізації та впровадження механізмів участі громадян і громадськості в державному управлінні нині знаходять своє відображення в роботах таких науковців, як: В.М. Бабаєв, О.В. Батанов, О.В. Бойко-Бойчук, А.О. Гошко, В.Б. Дзюндзюк, В. В. Корженко, Ю.О. Куц, В.В. Мамонова, І.Д. Шумляєва, Ю.П. Шаров та ін.

Мета дослідження. Мета цієї роботи – на основі аналізу наукових джерел роз-

крити сутність понять «громадянське суспільство» і «територіальна громада» та їх місце у формуванні нових підходів до управління місцевим розвитком.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі існує безліч визначень поняття «громадянське суспільство». Тому актуальним є аналіз та узагальнення різних підходів науковців до визначення сутності громадянського суспільства та уточнення формулювання цього терміна.

Існує декілька підходів до тлумачення терміна «громадянське суспільство». Так, Ф.М. Рудич визначає головним завданням громадянського суспільства «забезпечення життєдіяльності політичної, економічної, соціально-культурної та духовної сфер, їх розвитку та передачі цінностей від покоління до покоління...» [8, с. 42].

До цієї ж думки схиляється Н.В. Мотрошилова, визначаючи, що громадянське суспільство «історично виникає на зорі техногенної епохи і далі через суперечності розвиваючись сукупність цивілізаційних структур і форм, що втілюються в тих функціях і діях індивідів, соціальних груп, асоціацій, об'єднань, специфіка яких полягає в тому, щоб «розташовуючись» між інститутом сім'ї та інститутами держави, зі свого боку сприяти виконанню соціально-історичних завдань» [6, с. 29].

До цього ж підходу належить думка Н. Морозової, яка зазначає, що «громадянське суспільство забезпечує на рівні своїх інститутів і відносин нерозривний зв'язок особи із правовим положенням громадян, єдність соціальних і правових взаємин людини із суспільством та державою» [5, с. 20].

С. Соляр розглядає громадянське суспільство «як особливий соціокультурний простір, в якому формується система недержавних суспільних інститутів і відносин, що створюють можливість і умови в рамках загальноприйнятих правових норм кожній людині як самостійному суб'єкту суспільного життя реалізувати свої громадянські права, задовольняти свої матеріальні і духовні потреби. Сутність громадянського суспільства визначається мірою індивідуальної свободи, самоцінності і самовизначення окремо взятої особистості в суспільстві, а його зміст –

взаємодією і взаємовідношенням незалежних один від одного і від держави індивідів». Учений стверджує, що «визначення громадянського суспільства як особливої поза державної сфери має безумовні переваги над тлумаченням його як особливого стану суспільства. Воно відбиває реальні процеси розвитку суспільства і його соціальної структури, оскільки виходить із визначального чинника людської діяльності – інтересів; виокремлює питання про взаємовідносини громадянського суспільства і держави, надаючи йому істотного значення у суспільно-політичному житті» [9, с. 273].

Як підкреслює С. Соляр, громадянське суспільство має розглядатися як «об'єднання вільних і рівних громадян, в якому громадяни мають права і можливості, виходячи із спільних інтересів та потреб, єднатися у правовій, економічній, соціально-політичній та інших сферах», а також як «сфера вільної комунікації учасників суспільних відносин, в основі якої перебувають не родинні зв'язки, а мета реалізації певних спільних інтересів – політичного, соціального, економічного, культурного та іншого характеру – поза інститутами публічної влади» [9, с. 277].

Досить поширеною є точка зору, що громадянське суспільство охоплює сукупність моральних, правових, економічних, політичних відносин, включаючи власність, працю, підприємництво, організацію і діяльність суспільних об'єднань, систему виховання, освіти, науки і культури, сім'ю, систему засобів масової інформації, неписані норми людської поведінки, конкретні аспекти політичного режиму. Вважається, що для такого широкого розуміння обсягу громадянського суспільства є всі підстави. Громадянське суспільство має свою, досить складну внутрішню структуру. Для нього характерна наявність, в основному, не вертикальних, як у державі, ієрархічних зв'язків, а горизонтальних, головним чином недержавних зв'язків. Останні дуже різноманітні. Фундамент складають відносини, пов'язані із забезпеченням життєдіяльності суспільства. В ідеалі громадянське суспільство можна розглядати як суспільство, в якому існують розвинуті економічні, культурні, правові, соціаль-

ні відносини між його індивідами. У такому суспільстві є досить широкою сфера публічних відносин, в якій активно діють політичні партії, масові громадські рухи, групи за інтересами, переконаннями, за іншими ознаками. Таке суспільство добивається демократизації влади, всебічного захисту і гарантування прав людини і громадянина, оптимальної взаємодії більшості і меншості на основі узгодження позицій державних і громадських інститутів.

На противагу зазначеному вище підходу до визначення громадянського суспільства, А.О. Дегтяр, А.В. Халецький, С.В. Белай дають наступне визначення: «Громадянське суспільство – це не тільки сфера, але і тип взаємодії, певна модель соціальної організації з властивими їй якісними характеристиками: суб'єктами взаємодії в громадянському суспільстві стають вільні і рівні індивіди, здатні або готові вирішувати суспільні проблеми; в основі їх індивідуалізму та конкурентному характері відносин лежать взаємні довіра та співпраця» [2, с. 33].

Також, існує думка, що «розуміння громадянського суспільства охоплює і його функціональне призначення в контексті впливу на місцеве самоврядування, зокрема: як засобу забезпечення і гарантування місцевого самоврядування; як форми прояву місцевого самоврядування; як системи відносин у сфері місцевого самоврядування; як об'єкта поширення владних повноважень; як засобу формування суб'єктів місцевого самоврядування тощо», на цьому наголошує Т.В. Котенко [3, с. 146].

Але, на думку автора, найбільш влучно та чітко термін громадянське суспільство розкриває Ю.П. Шаров: «Громадянське суспільство, за суттю, означає можливість для суспільства примусити владу слугувати людям через відповідні механізми та інструменти» [11, с. 33].

Перейдемо до дослідження терміна «територіальна громада», адже ключовою формою прояву громадянського суспільства на локальному рівні із чітким територіальним закріпленням виступає саме територіальна громада. Незважаючи на різноманітність підходів до розуміння територіальної громади, у літературі склався погляд на неї як на суспільне явище з певними притаманними їй ознаками. Ви-

знання територіальних громад сіл, селищ та міст суб'єктами державно-правових процесів і правових відносин свідчить про те, що територіальна громада є суб'єктом публічного права. Проте поняття територіальної громади, за деяким винятком, аналізується лише в контексті публічно-правових явищ і в першу чергу – відносин місцевого самоврядування. Однак майже повна відсутність дослідження теоретичного аспекту територіальної громади негативним чином впливає на практичне використання цього інституту.

У Конституції України, ухваленій 1996 року, територіальний колектив названо територіальною громадою. Це відповідає національним історичним традиціям України. Довгий час у середні віки і до початку ХХ століття в різних частинах України і за різних політичних умов громада була основною територіальною одиницею. Вона користувалася правом самоврядування, формувала свої органи управління. Громада була власником частини землі, її розподіл здійснювався за рішенням зборів громади. Громада несла кругову поруку перед державою за сплату податків.

Відповідно до Конституції України місцеве самоврядування може здійснюватися територіальною громадою як самостійно, так і через органи місцевого самоврядування. Саме тому основне призначення територіальної громади полягає в забезпеченні життєдіяльності певної території або прямо (самостійно), або опосередковано (через органи місцевого самоврядування).

Поняття «територіальна громада» у своєму розвитку набувало різних трактувань. Кожен автор по-різному розкривав сутність поняття територіальної громади. Ось, наприклад, О. В. Батанов дає таке визначення поняття територіальної громади: територіальна громада – це первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб – жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують пи-

тання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані індивідуальними територіальними зв'язками системного характеру [1].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальна громада — це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, що мають єдиний адміністративний центр, сільську раду [7].

В. Кравченко визначає територіальну громаду як сукупність громадян України, котрі спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус. Тобто носієм місцевого самоврядування є визнаний правом колектив людей, об'єднаний за територіальною ознакою. Реалізація права територіальної громади на самоврядування здійснюється громадою як безпосередньо, так і через відповідні органи (обласні, районні, міські, селищні та міські ради і через їхні виконавчі органи). Тому територіальний колектив виступає формою організації місцевої влади. Згідно з Конституцією України, місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою. Воно може здійснюватися громадою як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

Підсумовуючи напрацювання сучасної науки у сфері дослідження територіальної громади, О. Мороз пропонує такий перелік ознак останньої:

- спільна територія існування (що може включати проживання, територію, володіння нерухомим майном);
- спільні інтереси у вирішенні питань життєдіяльності;
- соціальна взаємодія у процесі реалізації цих інтересів;
- психологічна самоідентифікація кожного члена з громадою;
- спільна комунальна власність;
- сплачування комунальних податків [4].

Територіальна громада як суб'єкт пуб-

лічного права є природним учасником саме публічно-правових відносин. Тим не менш, територіальна громада не може обмежитися участю лише в різноманітних публічно-правових відносинах та потребує законодавчого закріплення механізму її участі в державно-правовій дійсності.

Територіальна громада — це сукупність громадян, об'єднаних певною територією, на якій вони проживають, які мають спільні інтереси у вирішенні питань, пов'язаних із проживанням на даній території, та які беруть активну участь у їх вирішенні.

На думку автора, територіальна громада — це сукупність громадян, об'єднаних певною територією, на якій вони проживають, які мають спільні інтереси у вирішенні питань, пов'язаних із проживанням на даній території, та які беруть активну участь у їх вирішенні.

Територіальна громада є первинним елементом системи місцевого самоврядування і поряд з іншими її елементами, як-то представницькі органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи і посадові особи, органи самоорганізації населення тощо, покликана забезпечити захист інтересів жителів певної адміністративно-територіальної одиниці. Але в контексті децентралізації, процеси якої розпочаті в Україні, територіальна громада має стати базовим елементом формування змін «на місцях», тому з боку держави надано додаткові повноваження та ресурси. Хоча потрібно не лише збільшувати повноваження та ресурси в територіальних громадах, але й формувати політику сприятливу для розвитку громадянського суспільства в територіальних громадах.

В першу чергу потребують формування громадянські компетентності, адже історично склалося, що громадянське суспільство на території України довгий час існувало у викривленій формі, та й продовжує надалі брати досить опосередковану, формальну участь в управлінні місцевим розвитком. Закордонний досвід свідчить, що участь громадянського суспільства в управлінні місцевим розвитком принесе суттєві дивіденди, тому цьому питанню необхідно приділити більшу увагу.

Висновки. У результаті узагальнення

викладеного впливає наступне: громадянське суспільство – це той елемент системи суспільного устрою, що покликаний постійно орієнтувати, а за необхідністю – примушувати владу слугувати людям, а територіальна громада – базовий елемент зазначеної системи, де має відбуватися прояв взаємозв'язку влада-громадянське суспільство та «споживатися» результати такої взаємодії.

Нові підходи до управління породжують збільшення суб'єктів вироблення політик, стимулюючи залучення громадянського суспільства та бізнесу. На думку автора, рівень залученості кожного з суб'єктів відповідає рівню його компетентності та усвідомлення власних інтересів. Якщо зміст інтересів бізнесу та здатність їх відстояти майже не викликає питань, то поняття компетентності та інтересів громадянського суспільства є проблематичними й викликають велику кількість питань.

Зрозуміло, що чим більш розвинуто є громадянське суспільство, тим легше громадянам захищати свої інтереси, тим більші їхні можливості щодо самореалізації в різних сферах суспільного життя і

тим меншою є небезпека узурпації влади тими чи іншими її органами або окремими особами. Відстоюючи матеріальну й духовну незалежність людини від держави, домагаючись правової гарантії такої незалежності захисту приватних і суспільних інтересів людей, громадянське суспільство активно сприяє демократичним процесам, під час яких формується компетентне громадянське середовище.

Можна впевнено стверджувати, що найкращою базою для формування таких здібностей у громадянського суспільства є територіальна громада, де інтереси громадянського суспільства найбільш яскраво виражені і зв'язок влади та громадянського суспільства найбільш тісний. На цьому базовому рівні вироблення й реалізація спільних політик найбільш реальні, прикладом чому може стати формування спільних цілей та програм для їх реалізації.

Отже, подальшого наукового дослідження потребує поняття компетентності громадянського суспільства в контексті вироблення політик та нові підходи до управління місцевим розвитком на рівні територіальних громад.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки [Електронний ресурс] / О. В. Батанов // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 2 (12). – С. 51–57. – Режим доступу : http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.
2. Дегтяр А.О. Взаємодія органів державної влади з громадськістю: теорія та практика державного управління: монографія / А.О. Дегтяр, А.В. Халецький, С.В. Белай. – Донецьк: Видавництво «Донбас», ООО «РА Ваш імідж», 2012. – 415 с.
3. Котенко Т.В. Взаємодія місцевого самоврядування та громадянського суспільства: функціональний аналіз / Т.В. Котенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 4. – С. 141–148.
4. Мороз О. Ю. Територіальна громада : сутність, становлення та сучасні українські реалії / О. Ю. Мороз // Демократ. врядування : електрон. наук. фах. видання. – 2008. – Вип. 2.
5. Морозова Н. Взаємодія держави та громадянського суспільства: теоретико-методологічний аналіз / Н. Морозова // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 8. – С. 17–20.
6. Мотрошилова Н.В. О современном понятии гражданского общества / Н.В. Мотрошилова // Вопросы философии. – 2009. – № 6. – С. 12–32.
7. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
8. Рудич Ф.М. Много ли власти нужно власти? Украина в контексте трансформации политических систем в странах СНГ и Балтии, Центральной и Восточной Европы: монография / Ф.М. Рудич; Ин-т политических и этнонациональных исследований им. И.Ф. Кураса. – К.: Наукова думка, 2009. – 304 с.
9. Соляр С. Громадянське суспільство: загальнотеоретичні підходи до визначення / С. Соляр // Вісник Академії правових наук України. – 2013. – № 1. – С. 271–279.
10. Халецький А.В. Формування громадянського суспільства: визначення, принципи та

функції / А.В. Халецький // Західноукраїнський науковий вісник (науковий журнал з питань права, економіки, державного управління). – 2012. – № 5. – С. 31-37.
11. Шаров Ю.П. Демократичні зміни в публічному управлінні: програмно-цільова ідеологія здійснення / Ю.П. Шаров // Вісн. Акад. митної служби України, Сер. «Державне управління». – 2010. – вип. 1. – С.33-38.

REFERENCES:

1. *Batanov O. V. Terytorial'na hromada – pervynnyy sub'yeckt munitsypal'noyi vlady v Ukraini: ponyattya ta oznaky (Territorial community - the primary subject of municipal government in Ukraine: concept and characters) // Visnyk Tsentral'noyi vyborchoyi komisiyi. – 2008. – № 2 (12). – P. 51–57. – Regime to access: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnyk_st_13.pdf.*
2. *Dyehlyar A.O. Vzayemodiya orhaniv derzhavnoyi vlady z hromads'kisty: teoriya ta praktyka derzhavnogo upravlinnya: monohrafiya (Interaction of public authorities with the public: the theory and practice of public administration: monograph) // Donets'k: Vydavnytstvo «Donbas», OOO «RA Vash imidzh», 2012. – p. 415.*
3. *Kotenko T.V. Vzayemodiya mistsevoho samovryaduvannya ta hromadyans'koho suspil'stva: funktsional'nyy analiz (Interaction between local government and civil society: functional analysis) // Byuleten' Ministerstva yustytitsiyi Ukrainy. – 2012. – № 4. – P. 141-148.*
4. *Moroz O. Yu. Terytorial'na hromada : sutnist' stanovlennya ta suchasni ukrayins'ki realiyi (Territorial community: the nature and formation of modern Ukrainian realities) // Demokrat. vryaduvannya : elektron. nauk. fakh. vydannya. – 2008. – № 2.*
5. *Morozova N. Vzayemodiya derzhavy ta hromadyans'koho suspil'stva: teoretyko-metodolohichnyy analiz (Interaction between the state and civil society: theoretical and methodological analysis) // Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. – 2011. – № 8. – P. 17-20.*
6. *Motroshilova N.V. O sovremennom ponyatii grazhdanskogo obschestva (About modern concept of civil society) // Voprosy filosofii. – 2009. – № 6. – P. 12-32.*
7. *Pro mistseve samovryaduvannya v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 № 280/97 (About local government in Ukraine) // VR. – Regime to access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr>.*
8. *Rudich F.M. Mnogo li vlasti nuzhno vlasti? Ukraina v kontekste transformatsii politicheskikh sistem v stranah SNG i Baltii, Tsentralnoy i Vostochnoy Evropy: monografiya (How much do the authorities need the power? Ukraine in the context of the transformation of political systems in the CIS countries and the Baltic States, Central and Eastern Europe: Monograph) // In-t politicheskikh i etnonatsionalnykh issledovaniy im. I.F. Kurasa. – K.: Naukova dumka, 2009. P – 304.*
9. *Solyar S. Hromadyans'ke suspil'stvo: zahal'noteoretychni pidkhody do vyznachennya (Civil society: general theoretical approaches to determination) // Visnyk Akademiyi pravovykh nauk Ukrainy. – 2013. – № 1. – P. 271–279.*
10. *Khalets'kyi A.V. Formuvannya hromadyans'koho suspil'stva: vyznachennya, pryntsyipy ta funktsiyi (Formation of civil society: definition, principles and functions) // Zakhidnoukrayins'kyi naukovyy visnyk (naukovyy zhurnal z pytan' prava, ekonomiky, derzhavnogo upravlinnya). – 2012. – № 5. – P. 31-37.*
11. *Sharov Yu.P. Demokratychni zminy v publichnomu upravlinni: prohramno-tsil'ova ideolohiya zdiysnennya (Democratic changes in public administration, target-oriented implementation of ideology) // Visn. Akad. mytnoyi sluzhby Ukrainy, Ser. «Derzhavne upravlinnya». – 2010. – № 1. – P.33-38.*

Кондратинський Олександр Сергійович – аспірант
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
Адреса: 49044, м. Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29
E-mail: kondratinsky@gmail.com

Kondratinskii Oleksandr Serhiyovych – postgraduate
Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National academy of public administration, office of the President of Ukraine
Address: 29, Gogol Str., Dnipropetrovsk, 49044, Ukraine
E-mail: kondratinsky@gmail.com